

УДК 371.13

С.Г. МІЩЕНКО,
*викладач вищої категорії, викладач-методист,
заступник директора Харківського машинобудівного коледжу,
здобувач кафедри «Теорія і методика професійної освіти»
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди*

МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ ВИКЛАДАЧА

У статті окреслено проблему методичного супроводу професійного зростання викладача як умови підвищення рівня його професійної компетентності. Здійснено етимологічний аналіз понять «супровід» та «підтримка» в аспекті педагогічної взаємодії.

Наведено алгоритм організації методичного супроводу професійного вдосконалення викладача, що реалізується через діагностику його індивідуальних особливостей та професійних потреб, розробку індивідуальних програм професійного саморозвитку, допомогу у процесі реалізації програми самовдосконалення, корекцію відхилення від нормативності діяльності викладача, що розглядається як невідповідність сучасним професійним вимогам. Актуалізовано увагу на позитивності взаємодопомоги в процесі професійного самовдосконалення, до якого можуть бути залучені як фасилітатори і досвідчені педагоги, і молоді фахівці.

Обґрунтовано доцільність методичного супроводу для забезпечення професійного зростання викладачів, яке полягає у зверненні до проблеми самоаналізу особистості взагалі і самоаналізу професійної діяльності викладача зокрема. Акцентовано на факті активізації розвитку професійної компетентності викладачів в цілому в будь-якому педагогічному колективі внаслідок реалізації цілісної програми розвитку кадрового потенціалу

Визначено, що форми методичного супроводу, організовані у межах діяльності науково-методичних відділів коледжів, сприяють розвитку професійної компетентності викладачів.

Ключові слова: професійна компетентність, методичний супровід, фасилітатор, коледж, викладач.

Актуальність проблеми. Тенденції оновлення системи професійної освіти спричиняють необхідність перегляду підходів щодо професійного вдосконалення викладацького складу. Виникає потреба активізувати процес якісної зміни професійної компетентності викладачів, зокрема ланки ВНЗ I–II рівня акредитації. Зазначена проблема може бути вирішена через застосування індивідуального підходу як у впливі на мотивацію викладачів самовдосконалюватись, так і в допомозі щодо організації цього процесу. Отже, актуальності набуває вирішення питання створення для викладачів умов професійного вдосконалення та методичного супроводу зазначеного процесу.

Метою статті є визначення характеристики методичного супроводу професійного зростання викладача коледжу як організаційно-методичної умови розвитку його професійної компетентності.

Аналіз наукових праць з досліджуваної проблеми. Визначення цієї умови як такої, що впливає на розвиток професійної компетентності викладача, пов'язуємо із важливістю для людини, що усвідомила свою недосконалість у будь-чому, можливості отримати підтримку від того, хто знає, як їй можна допомогти змінитись.

У педагогічній науці поняття «супровід» найчастіше використовують у значенні «педагогічний супровід» відповідно до діяльності з підтримки дитини у її зусиллях якісної само-

зміни [3; 8], а також в аспекті допомоги студентам на їхньому шляху здобуття професійної освіти [5; 6]. Основоположником ідеї педагогічного супроводу був О. Газман, який виділив у теорії та практиці освіти особливий напрям – «педагогіку самосвідомості», відповідно до якого педагогічна діяльність вважалася такою, що стимулює у вихованця процеси самостійності за умови допомоги та підтримки педагога [2]. Ідеї педагогічного супроводу є корисними не лише для навчально-виховного процесу зростаючої особистості, але й для професійного розвитку фахівця. Зокрема, спираючись на думку науковців стосовно ефективності наставництва як виду педагогічного супроводу для корекції діяльності вихованця [3], уважаємо придатним його застосування у методичній роботі у зв'язку з організацією професійного зростання викладачів коледжу. При цьому методичний супровід скоріше може розглядатись як педагогічна підтримка, основою якої, на думку О. Соколової, є певна маніпуляція, в результаті якої суб'єкт впливу (у нашому випадку викладач) змінюється внаслідок проекту, запропонованого наставником, однак при цьому суб'єкт діє самостійно й усвідомлено. Слово «підтримка» виконує функцію сигналу допомоги тим, хто потребує допомоги.

В аспекті зазначеного значущості набувають завдання педагогіки підтримки, що також можна розглядати як придатні до організації методичного супроводу професійного зростання викладача: установлення педагогом-наставником контакту із суб'єктом впливу, реалізація комунікації на принципах довіри та поваги; усвідомлення наставником потреб, спрямованості, інтересів суб'єкта впливу; допомога педагога-наставника в самоусвідомленні особистого потенціалу, визначенні та вербалізації цілі особистого розвитку викладача, що супроводжується.

Таким чином, педагогіка підтримки дозволяє розглядати педагога-наставника та викладача, що супроводжується, як рівноправних партнерів професійного середовища, при цьому педагог-наставник виявляє діяльну позицію щодо розвитку викладача, що супроводжується. Посилаючись на ідеї О. Газмана, який акцентував увагу на тому, що «підтримати можна лише те, що допомагає тому, що вже є наявним (але на недостатньому рівні)», ми погоджуємось із тим, що діяльність організаторів методичного супроводу професійного зростання викладачів має бути спрямованою на надання їм превентивної та оперативної допомоги у вирішенні складних проблем, пов'язаних із успішним просуванням у професійній кар'єрі.

Основна частина. Словникове трактування поняття «супровід» подає його зміст як «слідкування разом з ким-небудь, знаходячись поряд, ведучи будь-куди або йдучи слідом за будь-ким; проводити, супроводити, йти» [1]. Отже, етимологічно поняття «супровід» розглядається як взаємодіяльність людей, що відбувається в соціальному оточенні й характеризується допомогою одного з них іншому. Крім того, семантичний аналіз цього поняття дозволяє зробити висновки про наявність у його змісті трьох компонентів: суб'єктів-попутників, особу, що їх супроводжує та шлях, який вони проходять разом. При цьому визначальною в категорії «супровід» є характеристика, що визначає його соціальну взаємодію з оточенням, яке впливає на якісне перетворення конкретної особистості упродовж життєвого шляху у різних соціальних ситуаціях. Підтвердженням цього є визначення у практичній діяльності та у науковій літературі кожного конкретного виду супроводу: медичного, психологічного, наукового, соціально-педагогічного, методичного тощо.

Методичний супровід виявляється в зацікавленому спостереженні, консультуванні, особистій участі, заохоченні максимальної самостійності викладача у проблемній (такій, що визнана ним самим проблемною) ситуації. Отже, йдеться про усвідомлення викладачем зони активізації саморозвитку. Така наша думка корелює з позицією М. Рожкова, в якій супровід людини (у значенні «соціально-педагогічний супровід») подано як процес, що містить комплекс цілеспрямованих послідовних педагогічних дій, результатом чого стає допомога людині у розумінні життєвої ситуації, що виникла й забезпечення її саморозвитку на основі рефлексії [5].

Значущість методичного супроводу для професійного зростання викладача доводиться можливістю надання досить широкого вибору способів та прийомів педагогічної взаємодії, які б дозволяли об'єкту супроводу виявляти такий ступінь свободи, за який він може нести відповідальність. У межах організованого методичного супроводу відбувається, по-

перше, діагностика у викладачів індивідуальних особливостей, які визначаються ними як необхідні для професійної реалізації та недостатність яких усвідомлюється як бар'єр для професійної самоактуалізації; по-друге, надається можливість розроблення індивідуальних програм професійного саморозвитку відповідно до діагностованих даних; по-третє, видається можливою корекція відхилення від нормативності діяльності викладача, що вважається як невідповідність сучасним професійним вимогам. Отже, методичний супровід усвідомлюється як допомога викладачу в формуванні орієнтаційного поля професійного саморозвитку, відповідальність за дії в якому несе він сам.

У визначенні цільової функціональності методичного супроводу для викладачів коледжу керуємось ідеями Р. Овчарової, яка окреслює процес супроводу в навчально-пізнавальній діяльності студентів як тьюторську роботу викладача. Діяльність тьютора пов'язується з його вміннями здійснювати різного роду вплив на студента через соціальні ролі, у які він включений. Так, за думкою науковця, соціальними ролями педагога-тьютора є посередник (сполучна ланка між особистістю та соціальними службами); захисник інтересів (захист законних прав особистості); учасник спільної діяльності (спонукання до дії, соціальної ініціативи, розвитку здатності вирішувати власні проблеми); духовний наставник (соціальний патронаж, турбота про формування моральних, загальнолюдських цінностей у соціумі); соціальної терапевт (сприяння особистості в контактах з відповідними фахівцями, допомога у вирішенні конфліктних ситуацій); експерт (відстоювання прав вихованців, визначення методів допустимого компетентного педагогічного втручання у вирішенні його проблеми) [4, с. 73]. Зауважуємо на позитивності для нашого дослідження зазначеного наукового доробку з акцентом на тому, що методичний супровід для викладачів коледжу має бути організований у такий спосіб, щоб були враховані інтереси конкретного фахівця щодо планування його професійного розвитку, наведено шляхи забезпечення йому такого розвитку, допомога у досягненні визначеної мети (координація діяльності викладача та алгоритму допомоги організацій, у взаємодіяльність із якими він стає включеним у процесі професійного самовдосконалення).

Зазначені особливості методичного супроводу професійного розвитку викладачів коледжу виявляють найбільш придатні форми його організації стосовно кожної особистості, що реалізуються через створення індивідуальних освітніх траєкторій (ІОТ) та індивідуальних освітніх маршрутів (ІОМ). Спільним для ІОТ та ІОМ є їх орієнтація на індивідуальні запити щодо потреб та можливостей викладача в плануванні змісту професійного самовдосконалення та визначенні шляхів його реалізації. Водночас слід зазначити, що ІОТ виконує функцію стратегічного планування особистого шляху у навчанні, а ІОМ виявляється безпосередньо у реалізації цього шляху з його корекцією щодо змінних обставин реальності. При цьому важливою є орієнтація викладача та його тьютора на те, що у процесі вибудовування ІОТ слід урахувувати не лише індивідуальні потреби суб'єкта самовдосконалення, але й стандартні вимоги щодо професійних компетенцій (зміни їх змісту, якості тощо) викладача.

Про індивідуалізацію діяльності методичної служби коледжу щодо допомоги викладачам у професійному самовдосконаленні йдеться у дослідженні О. Харитонової [7]. Зокрема науковець зосереджує увагу на причинах актуалізації теорії та практики супроводу:

- розуміння процесу розвитку викладача як процесу вирішення ним ситуацій, що містять проблему;
- висунення на перший план процесу саморозвитку особистості як такого, що являє собою здатність людини ставати й бути суб'єктом власного життєтворення (перетворення власного життя в діяльність);
- виникнення у житті людини множини проблемних ситуацій, які впливають на її розвиток;
- розуміння процесу надання допомоги людині у вирішенні проблем як головного соціального завдання управлінського апарату організації.

Підтримуємо ідею автора про тимчасовість дії індивідуальних освітніх маршрутів, що обумовлена динамічністю вимог до компетентності викладача з точки зору замовників освітніх послуг. Освітній маршрут створюється на основі всебічного вивчення професійних потреб та можливостей конкретного викладача, проектування шляхів освоєння необхідних компетенцій й допомоги у реалізації зазначеної програми професійного самовдосконалення. При цьому актуальною стає ступінь свободи викладача у можливості по-

вною мірою здійснити заплановану програму. Однак необхідно зауважити про певну неузгодженість щодо зони відповідальності за результати реалізації ІОМ. Якщо ступінь впливу методичного відділу на реалізацію ІОМ визначається рекомендаційним характером, відповідальність за результати якісної само зміни не можна цілком покласти на викладача. Повної його відповідальності можна вимагати лише у тому випадку, коли йому буде надано можливість здійснити окреслені шляхи щодо підвищення рівня професійної компетентності. Наприклад, якщо викладач усвідомлює, що йому необхідно підвищити рівень комп'ютерної грамотності, й готовий до навчання на профільних курсах, то завданням організації в особі методичного відділу є клопотання про можливість відвідування цих курсів (складання зручного для викладача розкладу, надання додаткових методичних днів на самостійну роботу тощо).

Організація методичного супроводу професійного вдосконалення викладачів коледжу в сучасному аспекті відходить від класичної схеми навчання старшим молодшого. Позитивність наставництва є безумовною для результативності підвищення професійної компетентності всього педагогічного колективу, тому вважаємо, що супровід досвідчених фахівців, організований у межах навчально-методичної роботи коледжу, може значно вплинути на підвищення кожним педагогом своєї професійної компетентності. При цьому акцентуємо увагу на тому, що досвідченими фахівцями вважаємо не лише викладачів із достатнім досвідом роботи у освітніх закладах, але й молодих викладачів, які на момент початку професійної діяльності визначаються досить високою здатністю до застосування інноваційних методів та способів викладання, використання комп'ютерних засобів навчання, володіння англійською мовою тощо.

Ураховуючи зазначене, вважаємо можливим організацію у коледжі науково-методичної взаємодіяльності викладачів з різним рівнем досвіду в межах школи молодого фахівця та школи інноваторів. Педагогами-фасилітаторами школи молодого фахівця будуть досвідчені викладачі, а діяльність цієї школи має бути спрямованою на представлення прийомів педагогічної майстерності викладачам-початківцям. Проводити заняття з інноватики доречно довірити саме недавнім випускникам вишів, при цьому вони мають досягти мети удосконалення умінь викладачів зі стажем використовувати комп'ютер у навчальному процесі, організувати викладання у дистанційних формах тощо.

Ще одним з аспектів доцільності методичного супроводу для забезпечення професійного зростання викладачів є звернення до проблеми самоаналізу особистості взагалі і самоаналізу професійної діяльності викладача зокрема. Пояснюємо таку свою думку тим, що викладач має бути спрямованим на постійний аналіз результатів своєї професійної діяльності. При цьому важливим видається порівняння не себе з кимось іншим, а себе в минулому із собою в теперішньому. Зручною формою для проведення такого типу аналізу вважаємо аналіз особистих звітів викладачів з різних видів діяльності. У результаті такої діяльності відбувається акцентуація уваги викладача, по-перше, на динаміці результатів, а по-друге, на рівні активності у професійній діяльності.

Активізації розвитку професійної компетентності викладачів в цілому в будь-якому педагогічному колективі сприяють програми розвитку кадрового потенціалу, що подані у вигляді планування підвищення кваліфікації викладачів, виявлення їхніх особливих планів щодо кар'єрної або наукової перспективи, залучення до видів практичного удосконалення (стажування, тренінги тощо). Чіткість планування й дисциплінованість у його реалізації дозволяє прогнозувати якісний склад колективу у перспективі й кадрові зміни.

Висновки. Таким чином, визначаємо, що форми методичного супроводу, організовані у межах діяльності науково-методичних відділів коледжів, сприяють розвитку професійної компетентності викладачів. Це дослідження не окреслює всі аспекти порушеної проблеми. Перспективними напрямками подальших наукових розвідок вважаємо представлення способів реалізації методичного супроводу професійного зростання викладачів у системі машинобудівних коледжів.

Список використаних джерел

1. Бусел В.Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови / В.Т. Бусел. – К.: Перун. – 2005. – 1728 с.

2. Газман О.С. Педагогическая поддержка детей в образовании или инновационная проблема / О.С. Газман // Новые ценности образования: десять концепций и эссе. – М.: Инноватор, 1995. – С. 58 – 63.

3. Казакова Е.И. Диалог на лестнице успеха / Е.И. Казакова, А.П. Тряпицына. – СПб., 1997. – 160 с.

4. Овчарова Р.В. Практическая психология в начальной школе / Р.В. Овчарова. – М.: Сфера, 1999. – 240 с.

5. Рожков М.И. Социально-педагогическое сопровождение молодежных организаций и объединений / М.И. Рожков // Ярославский педагогический вестник. – № 1(54). – 2008. – С. 3–5.

6. Семененко І.Є. Педагогічний супровід фахової підготовки іноземних студентів вищих технічних закладів освіти: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / І.Є. Семененко. – Харків, 2014. – 309 с.

7. Харитоновна Е.Н. Методическое сопровождение деятельности преподавателя как условие формирования индивидуальной траектории профессионального развития [Электронный ресурс] / Е.Н. Харитоновна. – Режим доступа: <https://infourok.ru/metodicheskoe-soprovozhdenie-deyatelnosti-prepodavatelya-kak-uslovie-formirovaniya-individualnoy-traektorii-professionalnogo-raz-468708.html>

8. Шакурова М.В. Педагогическое сопровождение становления и развития социокультурной идентичности школьников: дис. ... д-ра пед. наук: спец. 13.00.01 / Шакурова Марина Викторовна. – М., 2007. – 361 с.

References

1. Busel, V.T. (2005). *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* [Great Dictionary of Modern Ukrainian]. Kyiv, Perun Publ., 1728 p. (In Ukrainian).

2. Hazman, O. S. (1995). *Pedahohicheskaia podderzhka detei v obrazovanii ili innovatsionnaia problema* [Educational support for children's education or innovative problem]. *Novye tsennosti obrazovaniia: desiat kontseptsii i esse* [The new value of education: concepts and ten essays]. Moscow, Innovator Publ., pp. 58-63 (In Russian).

3. Kazakova, E.I. & Triapitsina, A.P. (1997). *Dialoh na lestnitse uspekha* [Dialogue on the ladder of success]. Sankt-Peterburh, 160 p. (In Russian).

4. Ovcharova, R.V. (1999). *Prakticheskaiia psikhologiiia v nachalnoishkole* [Practical Psychology in primary school]. Moscow, Sfera Publ., 240 p. (In Russian).

5. Rozhkov, M.I. (2008). *Sotsialno-pedahohicheskoe soprovozhdenie molodezhnykh organizatsii i obiedinenii* [Socio-pedagogical support of youth organizations and associations]. *Yaroslavskii pedahohicheskii vestnik* [Yaroslavl Pedagogical Journal], no. 1 (54), pp. 3-5 (In Russian).

6. Semenenko, I.E. (2014). *Pedahohichniy suprovod fakhovoi pidhotovky inozemnykh studentiv vyshchykh tekhnichnykh zakladiv osvity. Dys. kand. ped. nauk* [Teaching support professional training foreign students of higher technical educational institutions. Kand. psychol. sci. diss.]. Kharkiv, 309 p. (In Ukrainian).

7. Kharitonova, E.N. *Metodicheskoe soprovozhdenie deiatelnosti prepodavatelya kak uslovie formirovaniia individualnoi traektorii professionalnogo razvitiia* [Methodical support of activity of the teacher as a condition of formation of individual professional development path]. Available at: <https://infourok.ru/metodicheskoe-soprovozhdenie-deyatelnosti-prepodavatelya-kak-uslovie-formirovaniya-individualnoy-traektorii-professionalnogo-raz-468708.html> (In Russian).

8. Shakurova, M.V. (2007). *Pedahohicheskoe soprovozhdenie stanovleniia i razvitiia sotsio-kulturnoi identichnosti shkolnikov. Dis. dok. ped. nauk* [Pedagogical support of formation and development of socio-cultural identity of schoolchildren. Doc. ped. sci. diss.]. Moscow, 361 p. (In Russian).

В статье обозначены проблемы методического сопровождения профессионального роста преподавателя как условия повышения уровня его профессиональной компетентности. Осуществлен

этимологический анализ понятий «сопровождение» и «поддержка» в аспекте педагогического взаимодействия.

Представлен алгоритм организации методического сопровождения профессионального совершенствования преподавателя, реализуется через диагностику его индивидуальных особенностей и профессиональных потребностей, разработку индивидуальных программ профессионального саморазвития, помощь в процессе реализации программы самосовершенствования, коррекцию отклонения от нормативности деятельности преподавателя, представляется как несоответствие современным профессиональным требованиям. Актуализировано внимание на позитивности взаимопомощи в процессе профессионального самосовершенствования, к которому могут быть привлечены в качестве фасилитаторов как опытные педагоги, так и молодые специалисты.

Обоснована целесообразность методического сопровождения для обеспечения профессионального роста преподавателей, которое заключается в обращении к проблеме самоанализа личности вообще и самоанализа профессиональной деятельности преподавателя в частности. Акцентируется внимание на факте активизации развития профессиональной компетентности преподавателей в целом в любом педагогическом коллективе вследствие реализации целостной программы развития кадрового потенциала

Определено, что формы методического сопровождения, организованные в рамках деятельности научно-методических отделов колледжей, способствуют развитию профессиональной компетентности преподавателей.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, методическое сопровождение, фасилитатор, колледж, преподаватель.

The article outlines the issue of methodological support of teacher's professional development as a condition for raising his/her professional competence. The etymological analysis of the concepts of «support» and «support» in terms of educational interaction has been made.

The algorithm of methodological support of teacher's professional development has been presented. It is implemented through the diagnosis of his/her individual characteristics and professional needs, through developing individual programs of professional self-help in self-improvement, and correction of deviations from normative modern professional requirements to teachers. Attention is focused on positivity of mutual help in the process of self-improvement, which may involve as facilitators both experienced teachers and young professionals.

The expediency of methodological support for professional development of teachers is substantiated. It is to address the issue of individual introspection and the introspection of all professional activities. The enhancement of professional competence of teachers in general as a result of implementing an integrated program of development of human capacity is emphasized.

It is determined that the forms of methodological support organized within the framework of scientific and methodological divisions of colleges promote the development of professional competence of teachers.

Key words: professional competence, methodological support, facilitator, college teacher.

Одержано 25.10.2016.